

Heraldika

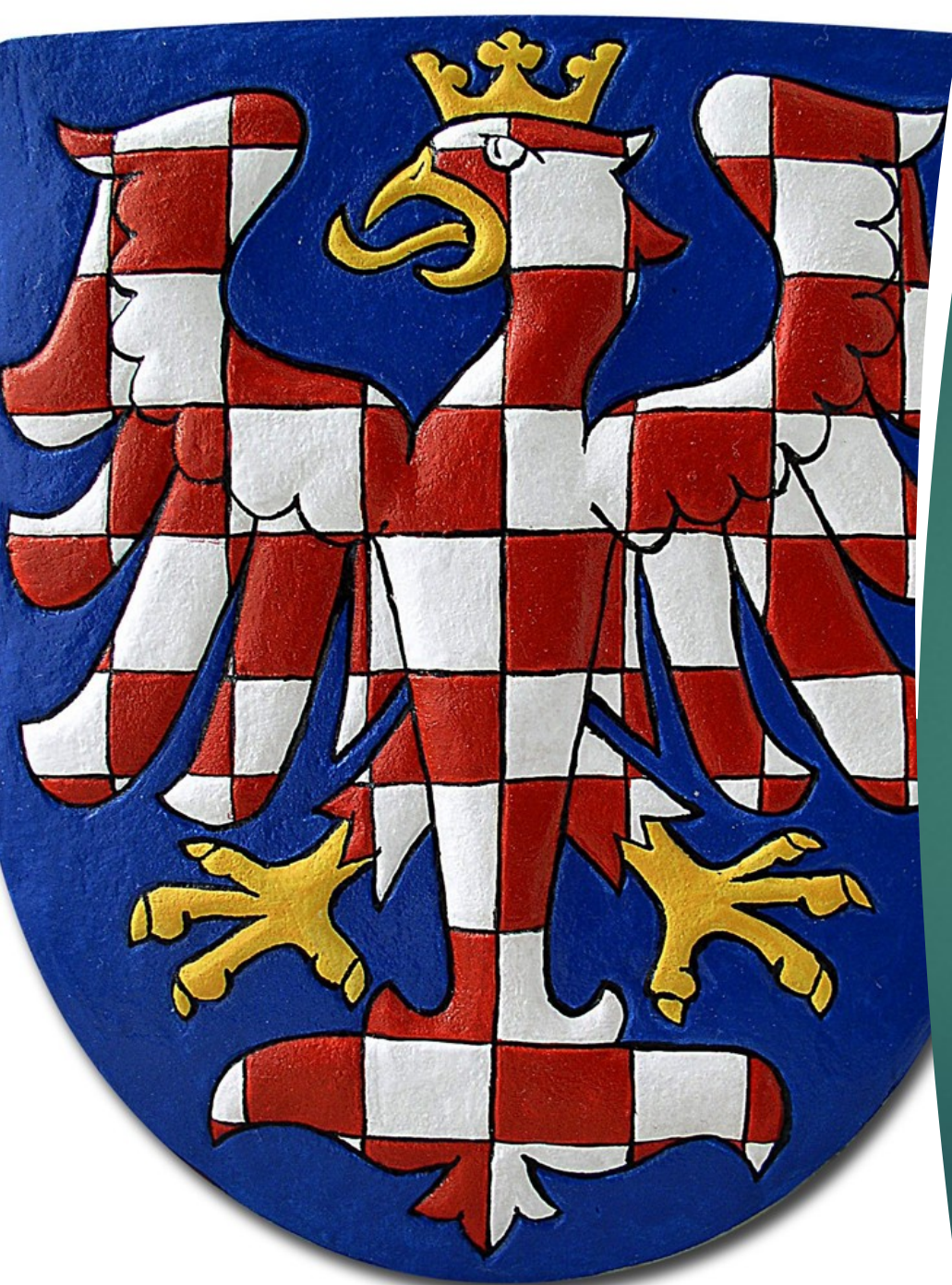
Pojem

► Pojem **heraldika** pochází od označení osoby herolda.

► **Herold** byl znalcem erbovních zvyklostí ve středověku a v raném novověku. Prověřoval jejich správnost. Byl nezbytný při rytířských turnajích a jiných událostech, kdy bylo zapotřebí znalosti jmen osob držitelů znaků. Můžeme je označit za ceremoniáře na dvoře. Heroldové tvořili hierarchii, a dokonce byly vytvářeny heroldské úřady, které dbaly na zachování znakových pravidel a nesměšování erbů jednotlivých rodů a institucí, např. v Anglii od r. 1484 dodnes (College of Arms).

► *Hariowaldus* – u starých Germánů označení pro znalce rodových totemů a symbolů.

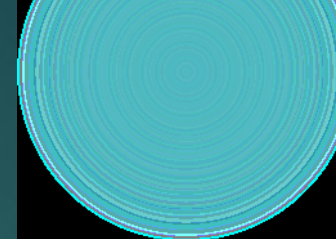

Definice

- ▶ **Heraldika** zkoumá erby a jejich části, jak po stránce výtvarného ztvárnění, které podléhalo změnám obecného vývoje uměleckých slohů, tak po stránce jejich společenské (vnitřní) funkce v širších sociálních, kulturních, historických a právních vztazích. Součástí heraldiky je také studium pravidel sestavování erbů a tvorba nových erbů.
- ▶ Heraldika (něm. Wappenkunde) je nauka o erbech (něm. Wappen) a jejich správném používání.

Oblasti heraldiky

- ▶ Heraldika jako vědecká disciplína se věnuje historickému vývoji erbu a významu symboliky na erbech.
- ▶ Umění vytvářet erby podle tradičních heraldických zásad, jejichž původ je ve 12. století.
- ▶ Blasonování – popis (blason) erbu podle pravidel a s využitím odborné terminologie.
  - ▶ Blasonování rozumíme popisu erbu sestaveného podle určitých pravidel tak, aby erb bylo možno podle popisu správně nakreslit. Má být co nejstručnější, bez všech zbytečností, přitom však dostatečně jasný a nepřipouštějící různý výklad.
- ▶ Právní regulace, podle kterých se řídí vytváření a používání erbu. Wappenrecht – znakové právo.

Rozdělení heraldiky

Heraldika
státní a
zemská

Šlechtická
heraldika

Městská a
obecní
heraldika

Církevní
heraldika

Cechovní
heraldika

Heraldika
obyvatel měst
a venkova

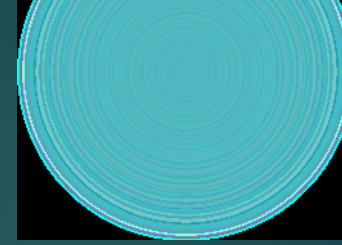
Pojem „erb“, resp. „znak“

- ▶ **Znak** – trvalé znamení na štítě, vytvořené podle ustálených heraldických pravidel, které určuje fyzickou či právnickou osobu na základě vžitého nebo uděleného práva.
- ▶ **Erb** (heraldický znak) je barevné a stálé (dědičné) znamení na štítě a na některých dalších částech zbroje evropského bojovníka, vzniklé v evropském středověku, později rozšířené i na další jednotlivce, sociální skupiny a právnické osoby. Erb je sestaven podle určitých pravidel a je popisován určeným způsobem.
- ▶ **Znak** neboli **erb** (od něm. Erbe – dědic) – původně barevné znamení na zbroji, nejčastěji na štítě, které charakterizovalo určitou osobu a jí podřízenou družinu, v dalším vývoji i jeho vyobrazením užívaným v životě právním, vojenském a společenském. V něm je erb symbolem a synonymem té které osoby, jejíž vlastnictví a nároky vyjadřuje ve shodě s právním stavem společnosti příslušného teritoria.

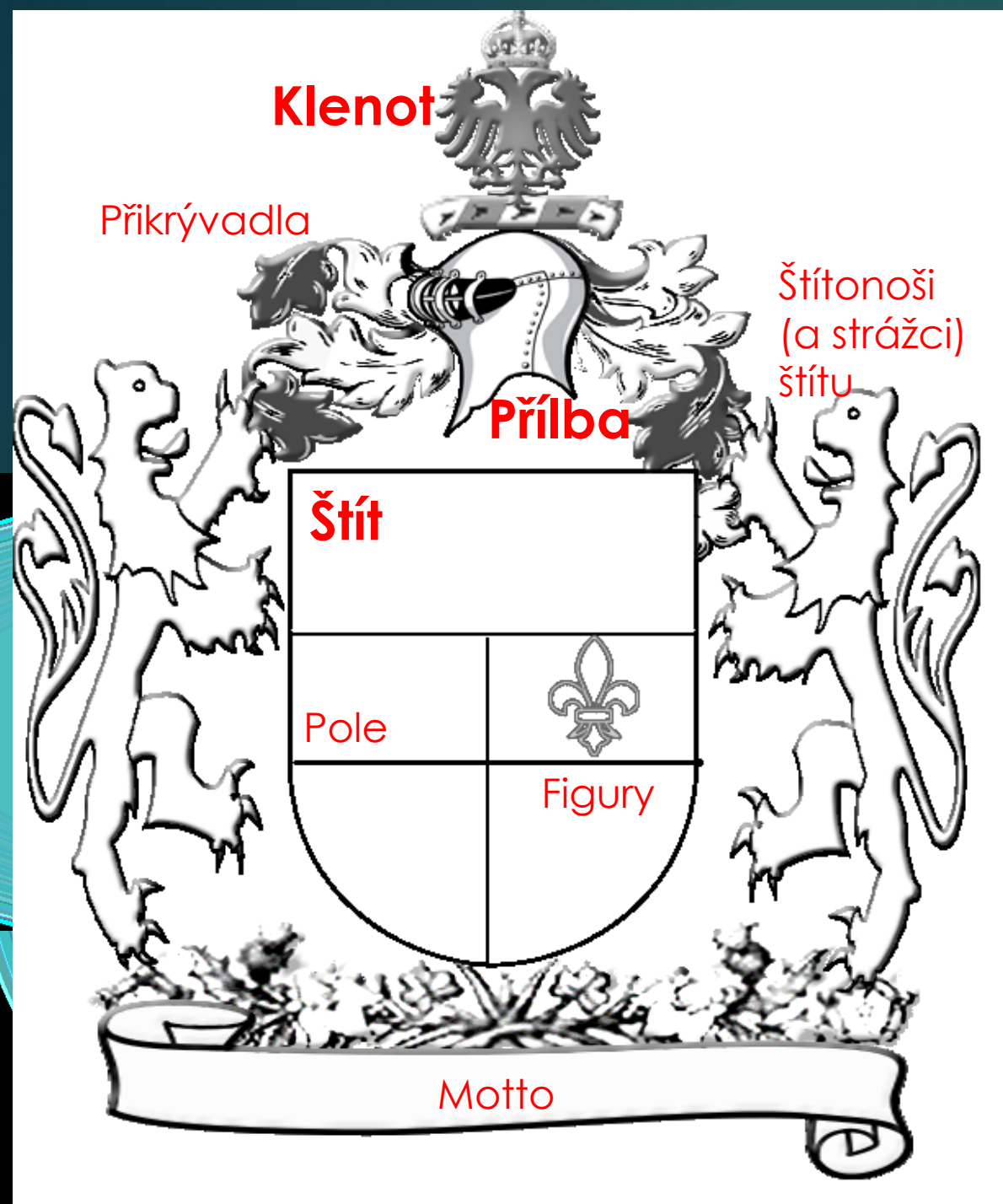
Pojem „das Wappen“

- ▶ Das Wort Wappen (mhd. wâpen) stammt aus dem Mittelniederländischen (mnl. wâpen) und war ursprünglich bedeutungsgleich mit mittelhochdeutsch wâfen „Waffe, Rüstung“. Verwandt ist auch das englische Wort *weapon*.

- ▶ Eng. *coat of arms*.

kladní části erbu

- Štít se (erbovním) znamením.
- Přilba s příkrývadly.
- Klenot.
- ✓ úplný erb = štít + přilba + klenot.
- ✓ neúplný erb = pouze štít.
- ❖ Např. na pečetích (málo místa) pouze štít nebo klenot.

Úplný erb

Štít (*scutum, clipeus*)

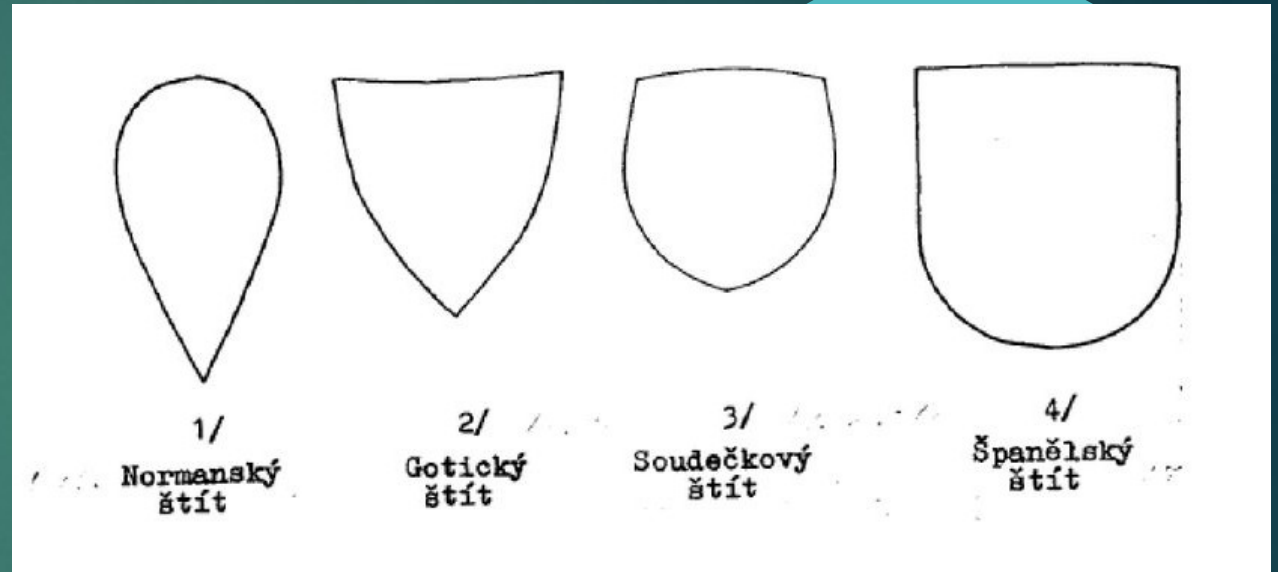
▶ normanský (nejstarší) (1)

▶ gotický (od 13. st.) (2)

▶ soudečkový (3)

▶ španělský (4)

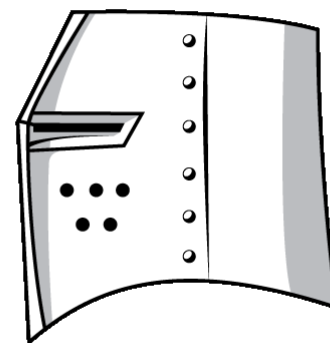
▶ kolčí

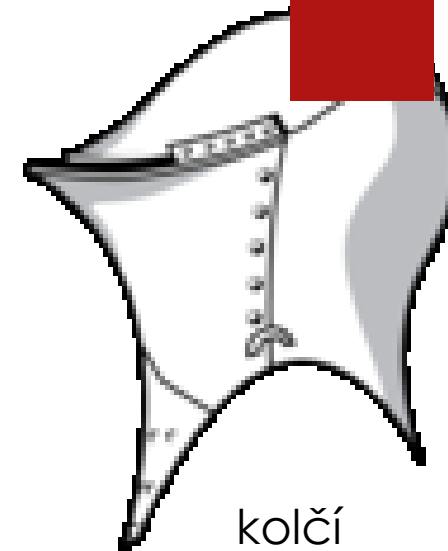
Přilba

- ▶ v heraldice se uplatňuje jako nosič klenotu a příkrývadel:

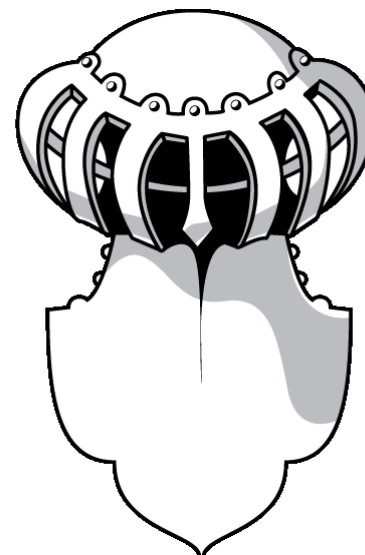
kbelíková (kbelcová)

hrncová

kolčí

turnajová

kolčí s příkrývadly

Klenot

- ▶ v heraldice plasticky vytvořena ozdoba přilby:
  - ▶ První typ opakuje znamení ze štítu. Stupeň opakování je různý (od úplného přes částečné až k pouhé shodě barev).
  - ▶ Druhý typ je volen nezávisle na znamení ve štítu.

Přikrývadla

▶ kus látky, který splývá po stranách přilby z klenotu: např. hermelín

▶ též jako přikrývky, pokrývky, famfrnochy, fanfrnochy, fanfrňochy, fafrňochy, fafrnochy, krydla, fanfrnochy, fafrnochy, staročesky

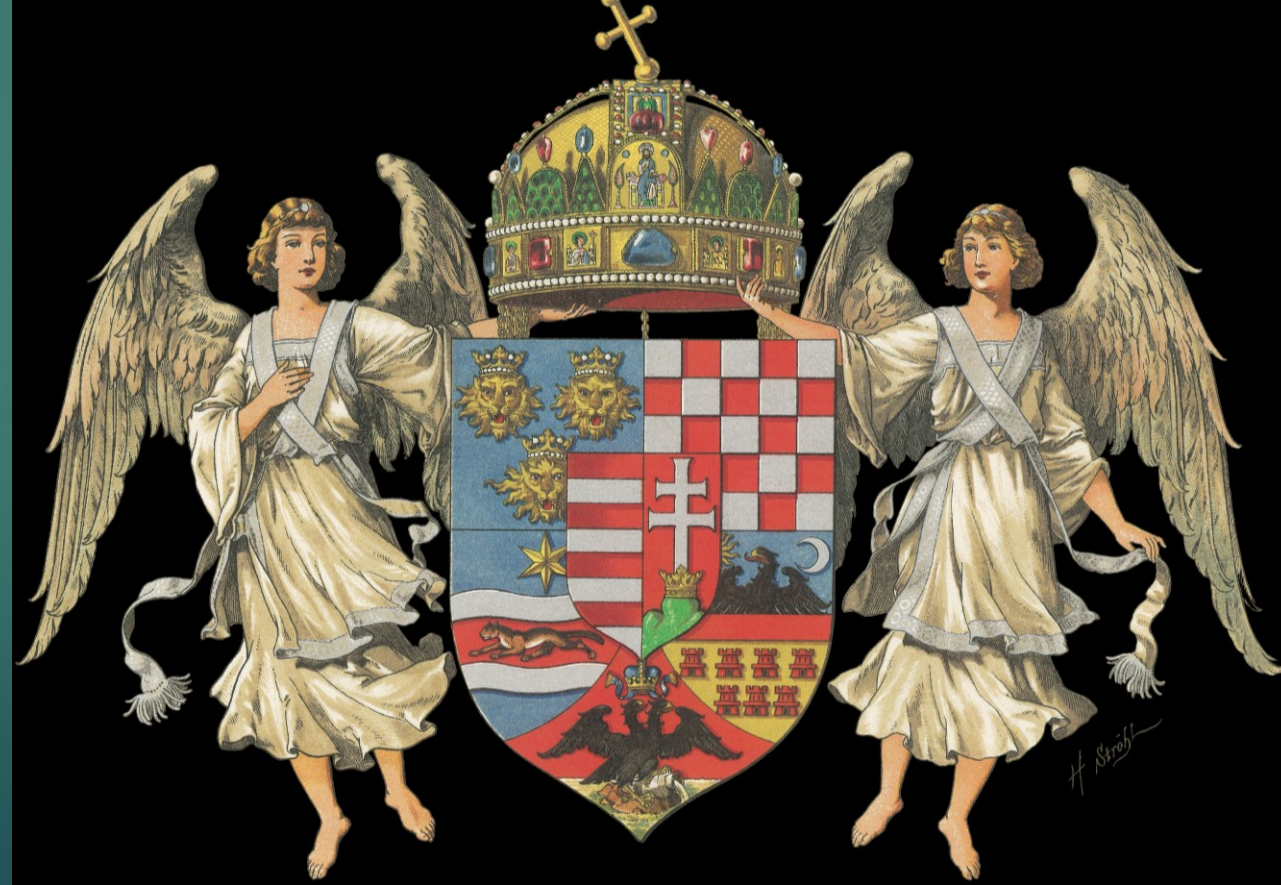
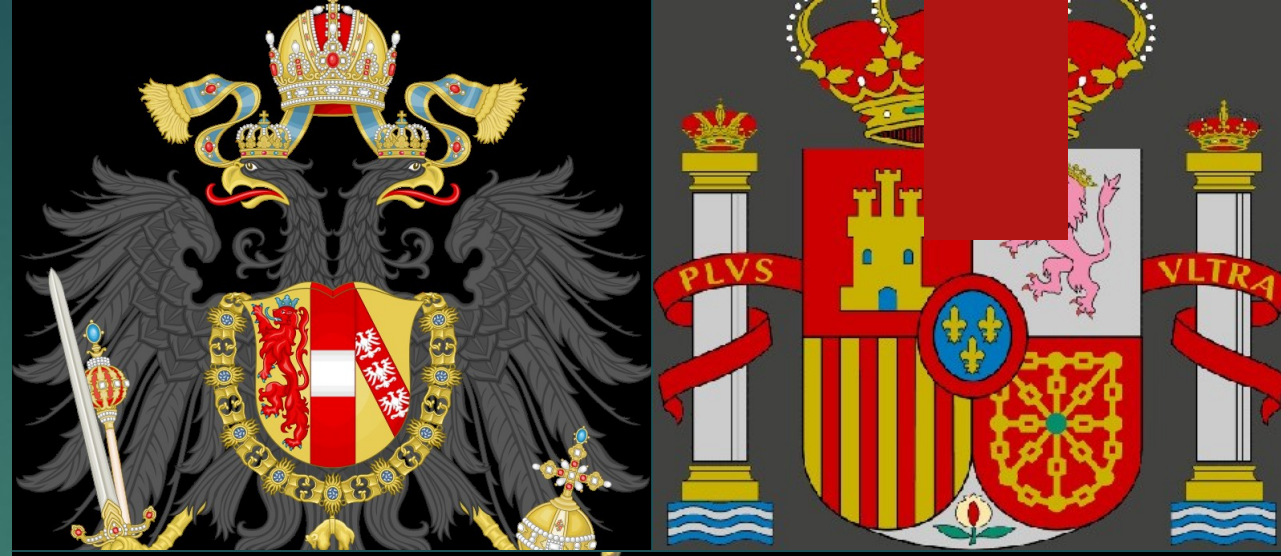
▶ něm. *Helmdecke*; franc. *fanfreluche*.

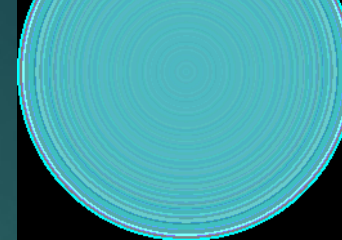
Štítonoši a strážci štítu

▶ Štítonoši erb nesou.

▶ Strážci štítu stojí po stranách.

Heraldické tinktury

- ▶ Barevnost (tinktura) je základní vlastnost erbu. Máme erby, které nemají jinou figuru než barvu, **ale erb bez barvy je nemyslitelný.**

- ▶ a) Kovy (zlato, stříbro)
- ▶ b) Barvy (červená, modrá, černá, zelená)
- ▶ c) Kožešiny (hranostaj, kožešina: veverka, kuna nebo sobol)

- ▶ Povolené a nepovolené kombinace barev, kovů a kožešin. Např. kombinace barvy a kovu.

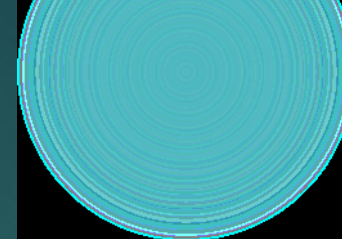

Kovy	
	Zlato
	Stříbro
Barvy	
	Modrá
	Červená
	Purpur
	Černá
	Zelená
Kožešiny	
	Hermelín
	Sobol
	Kunina
	Popelčina

Heraldické tinktury

Erbovní figury

a) heroldské figury (geometrické tvary):

- ▶ Vznikají rozčleněním štítu čarami různých směrů, které jsou nejčastěji rovné, mohou však být i různě zakřivené. Heroldské figury jsou tedy vlastně různé geometrické tvary ve štítu. Jejich důležitou vlastností je, že se dotýkají v drtivé většině okrajů štítu (jsou výjimky).

b) obecné figury:

- ▶ Jsou to znamení, která jsou vzata z okolního světa (člověk, zvířata, rostliny, věci atd.), anebo jsou známa jen z lidské fantazie (božstva, nadpřirozené osoby, obludy a potvory (pokud heraldika živa, budou vznikat i nové obecné figury)).

- ❖ Někdy krajní případy: kam patří např. kříž?

Základní heroldské figury

Polcený štít – kolmá čára je uprostřed štítu. Polcení jednou, dvěma nebo více čárami.

Dělený štít – vodorovná čára uprostřed štítu. Dělení jednou, dvěma nebo více čárami.

Kombinace čar kolmých a vodorovných: kříž, mřížování atd.

Kombinace kosmého a šikmého dělení – kosmý (ondřejský) kříž, hrot, klín, krokev apod.

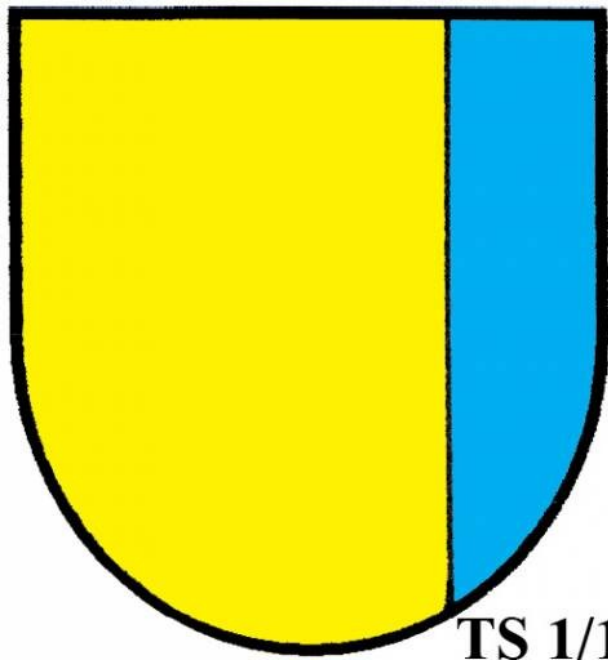
Kombinace dělení, polcení, kosmých a šikmých čar.

Kosmo dělený štít – vedení čáry z horního pravého rohu k levé straně dolů.

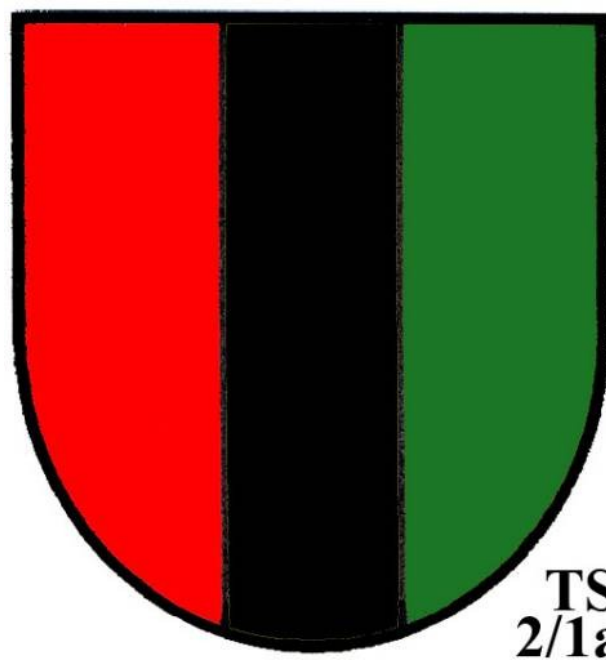
Šikmo dělený štít – vedení čáry z horního levého rohu k pravé straně dolů.

TS

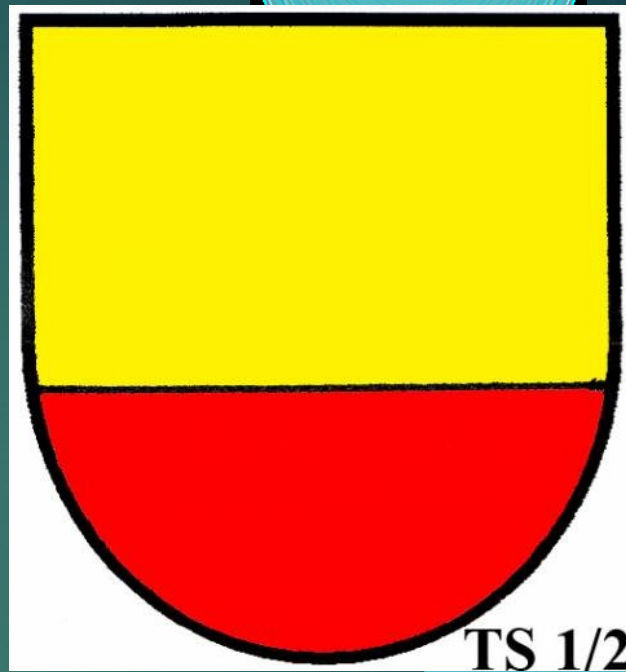
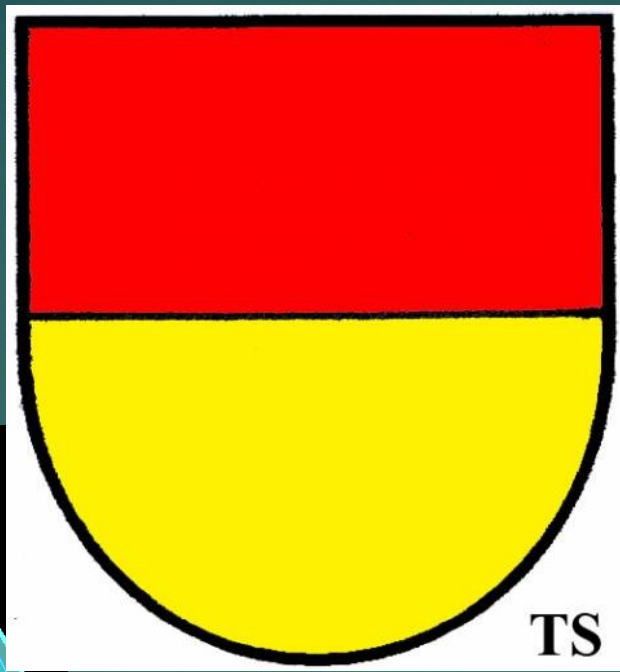
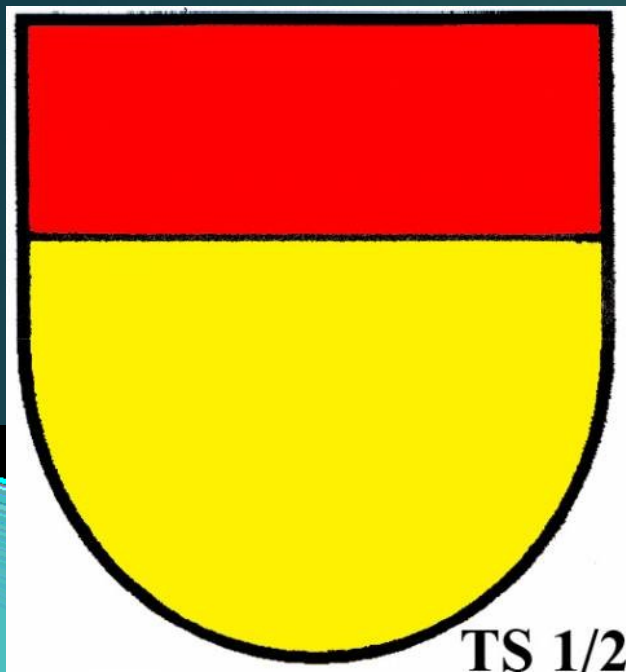

TS 1/1

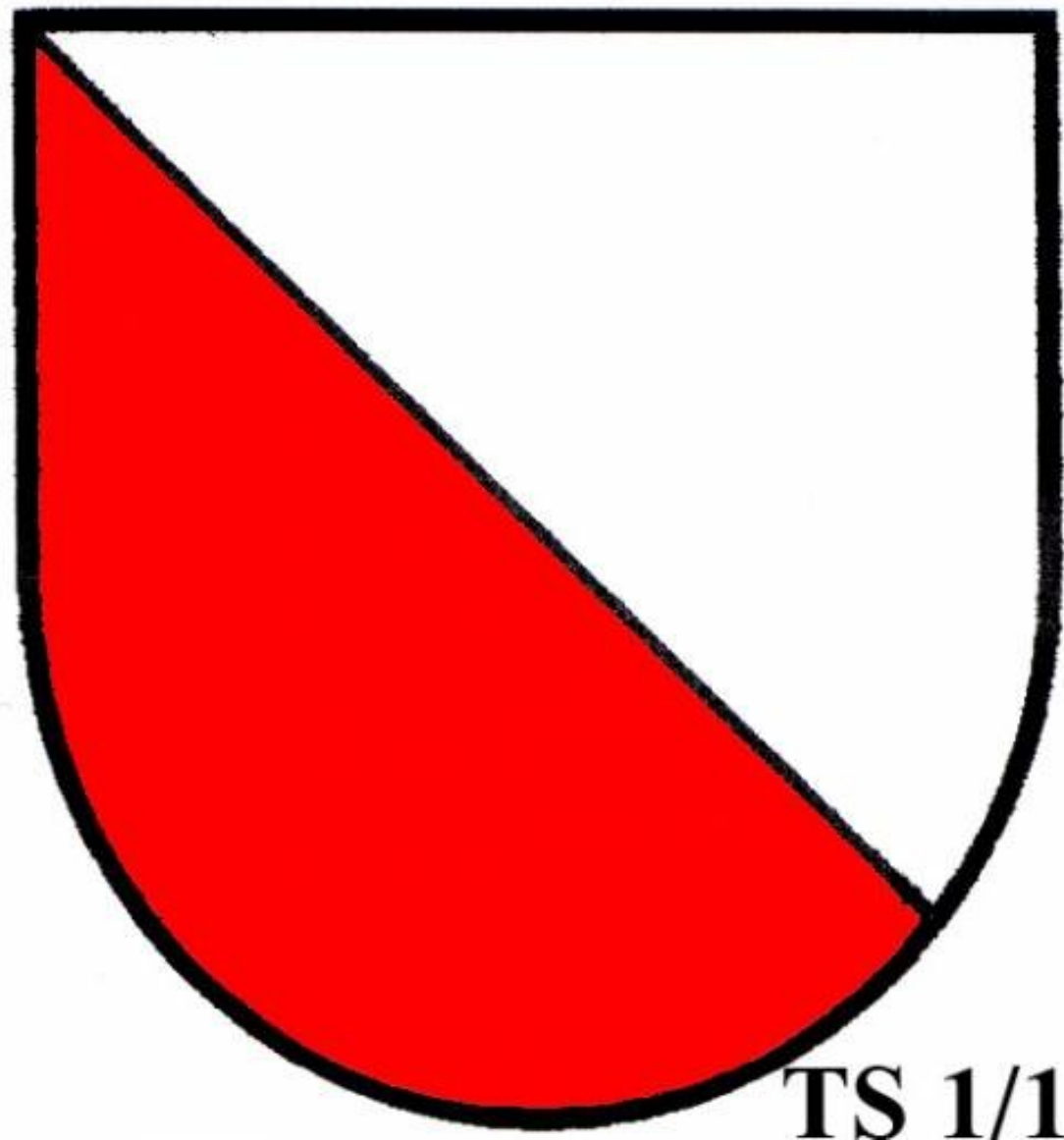

TS
2/1a

Polcený štít

Dělený štít

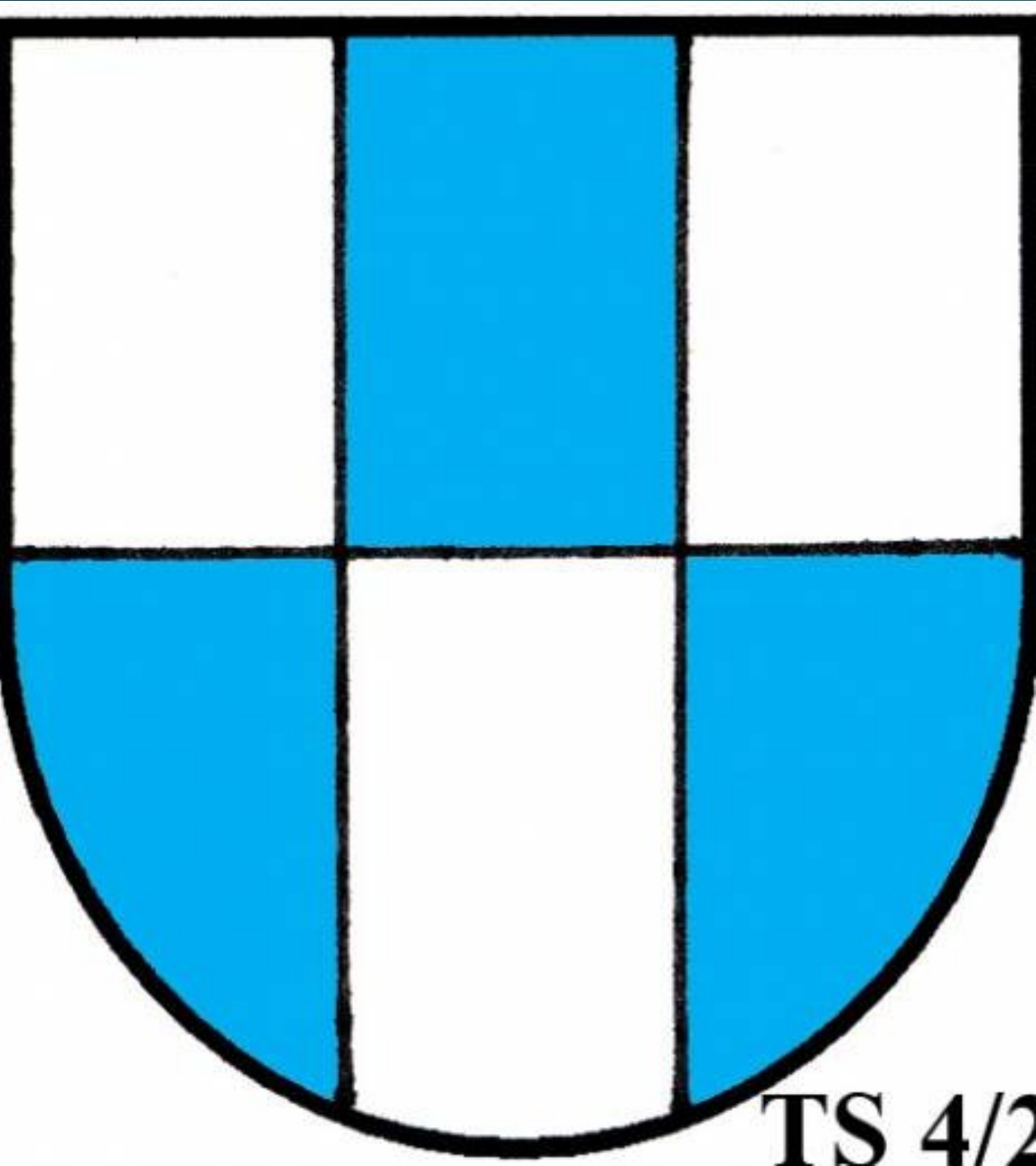

Kosmo
dělený
štít

Šikmo dělený štít

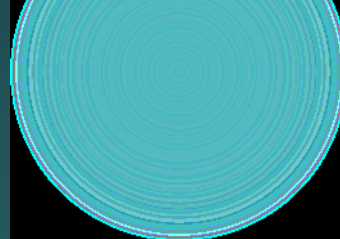

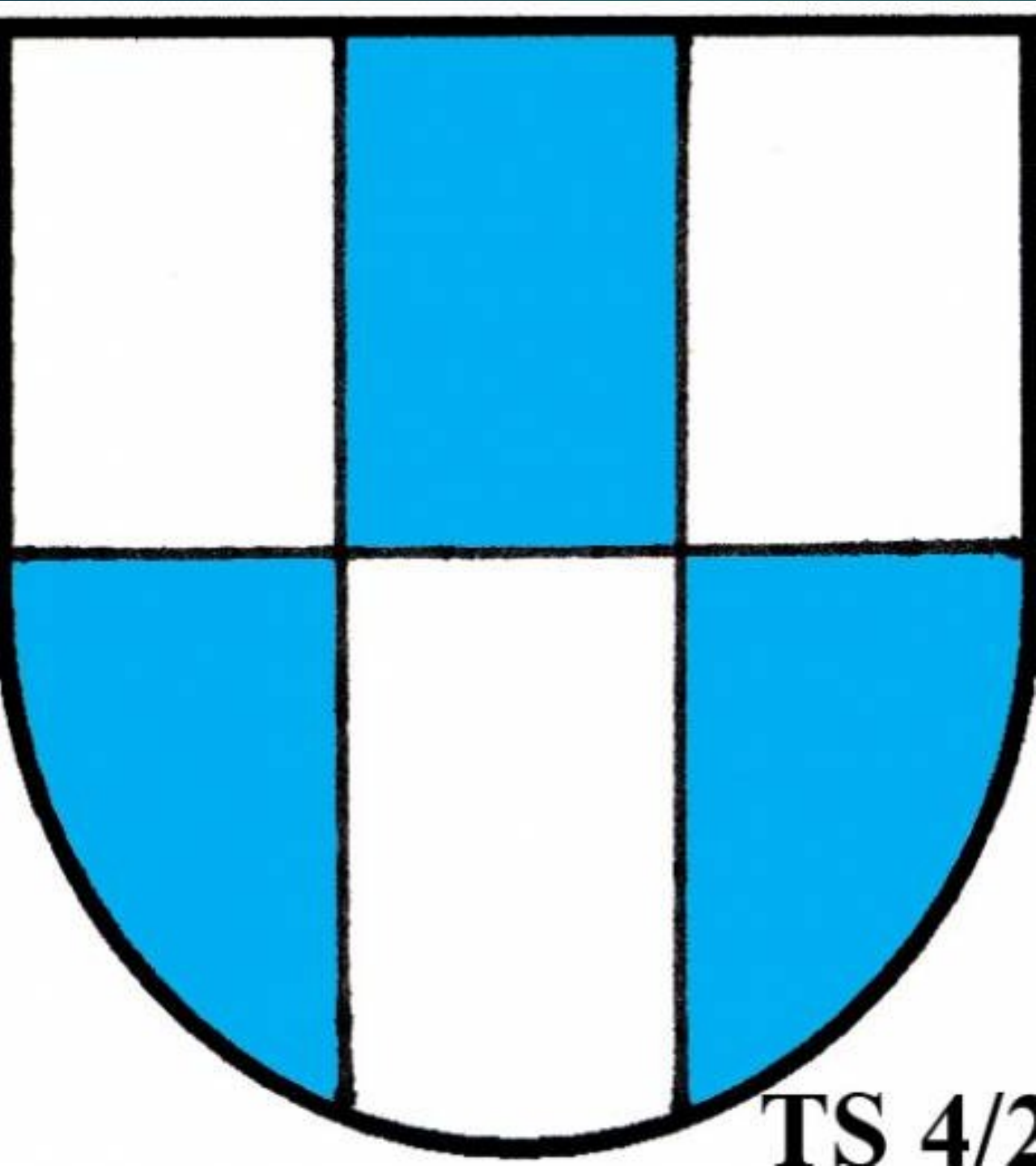
TS 1/1

TS 4/2

2.

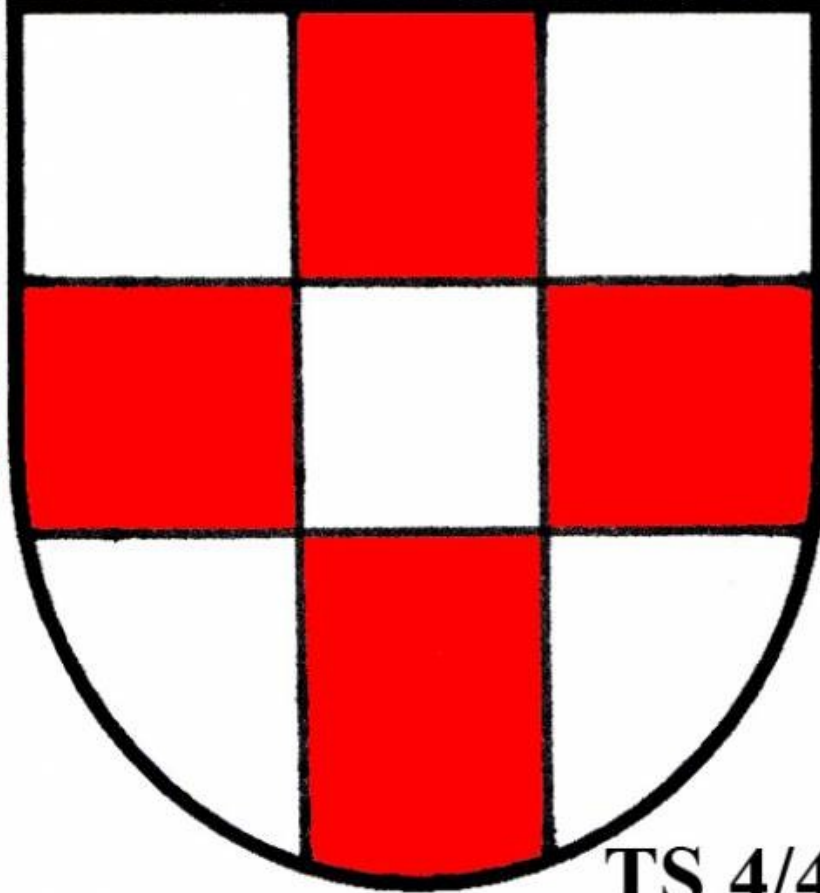

TS 4/2

Dělený a
dvakrát
polcený

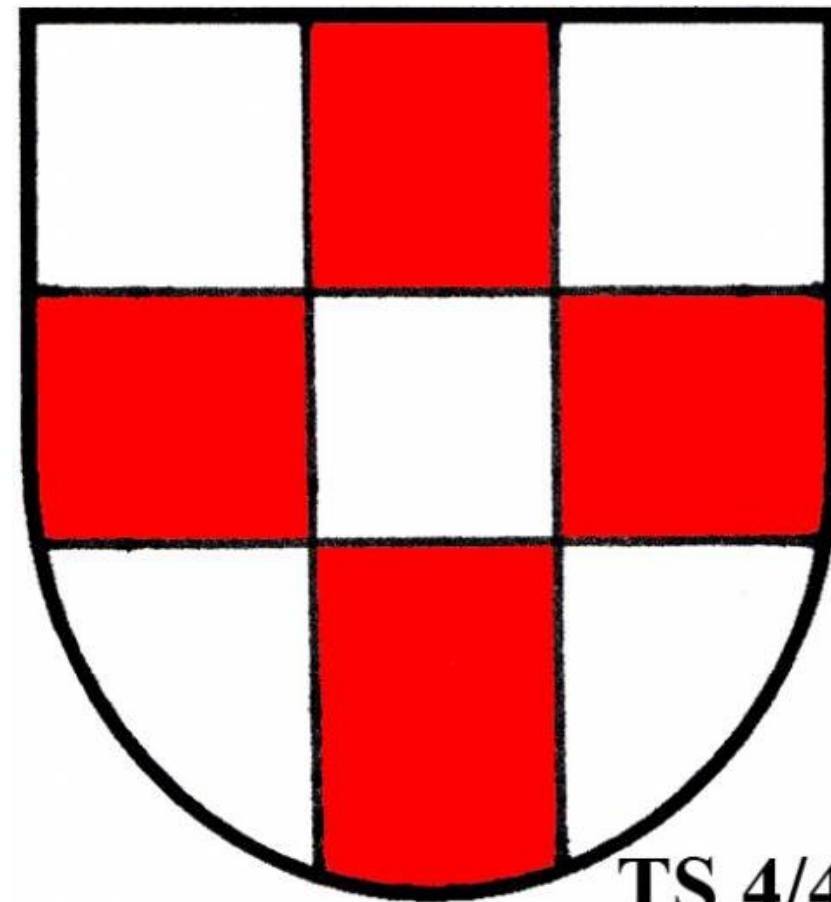

TS 4/4

Dvakrát dělený a
dvakrát polcený

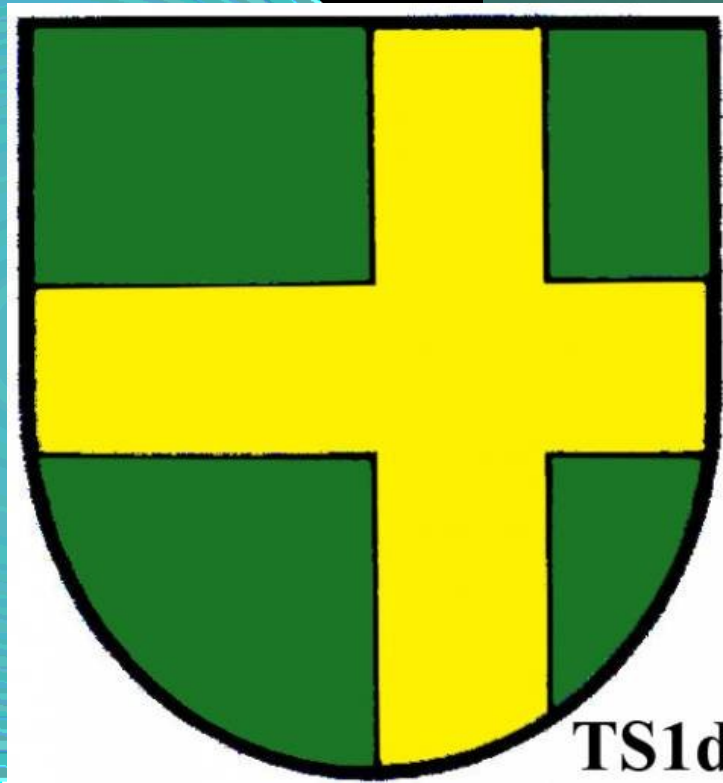

TS 4/4

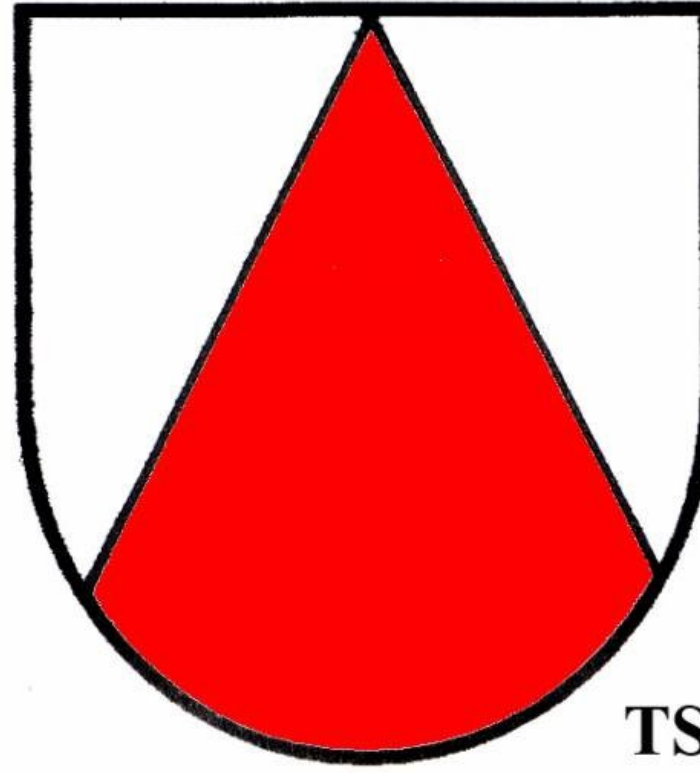
Kombinace heraldských figur

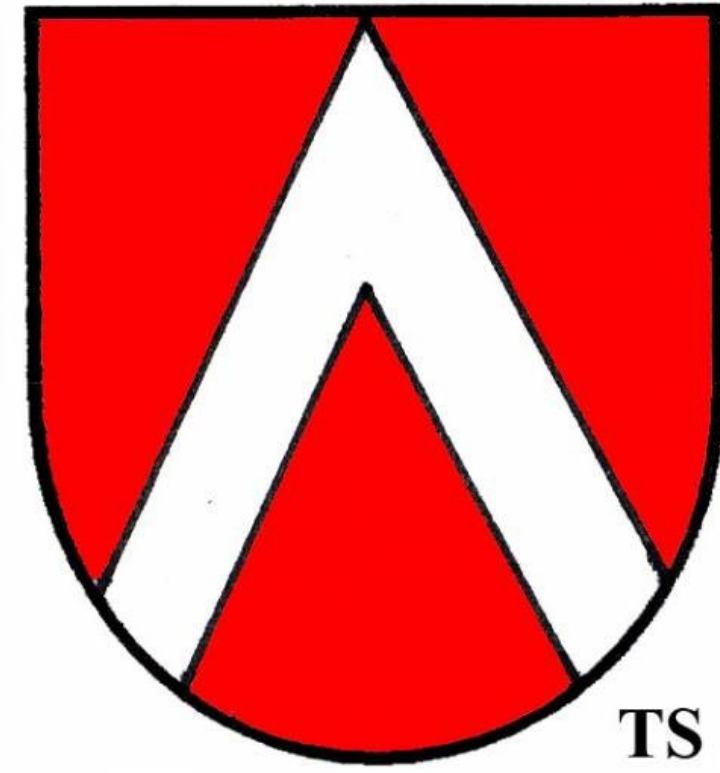
Kříž

Hrot

Krokev

Základní obecné figury

1. Přirozené:

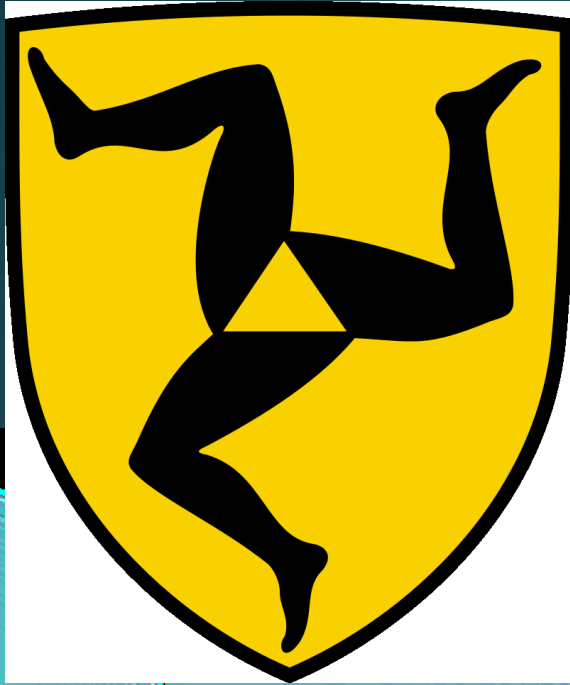
- a) životné: člověk a jeho části, zvířata a rostliny.
- b) neživotné:
  - figury pozemské (oheň, voda, skály atd.)
  - figury nadpozemské (slunce, měsíc, hvězdy, oblaka atd.).

2. Nadpřirozené:

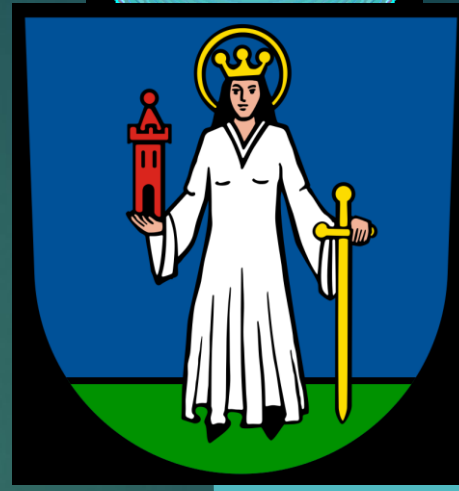
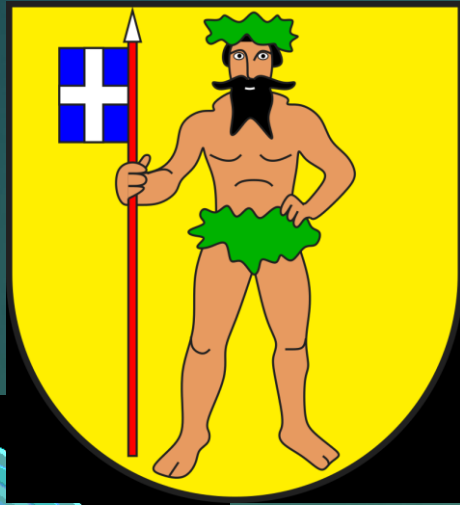
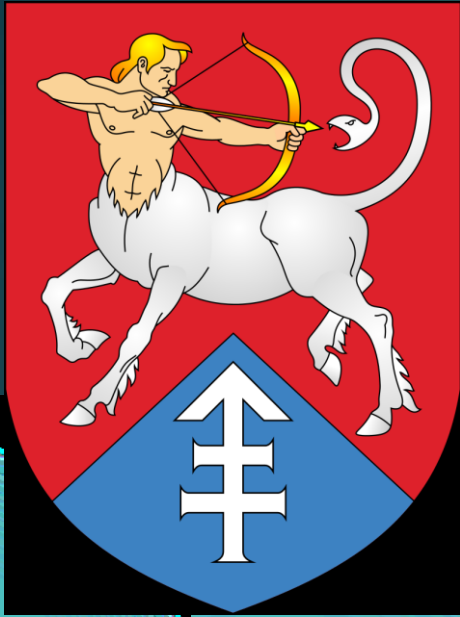
- vyšší bytosti (božstva, světci, andělé)
- obludy a bájná zvířata (jednorožec, gryf, pegas, fénix, drak, saň, bazilišek atd.).

3. Umělé figury:

- a. zbraně a zbroj.
- b. oděv, okrasy a šperky.
- c. nástroje a výrobky domácí, hospodářské a řemeslné.
- d. nástroje hudební, zvony, rolničky.
- e. předměty z oboru mlynářství, rybářství a lodnictví.
- f. stavby a jejich části.
- g. odznaky světské a církevní.
- h. koule, kotouče a kruhy.
- i. písmena, značky.

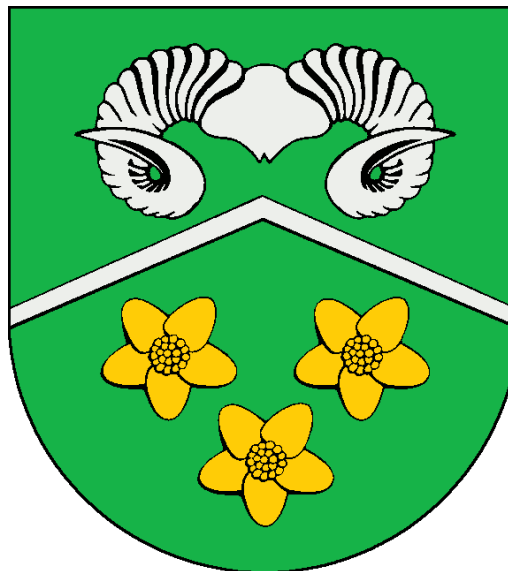
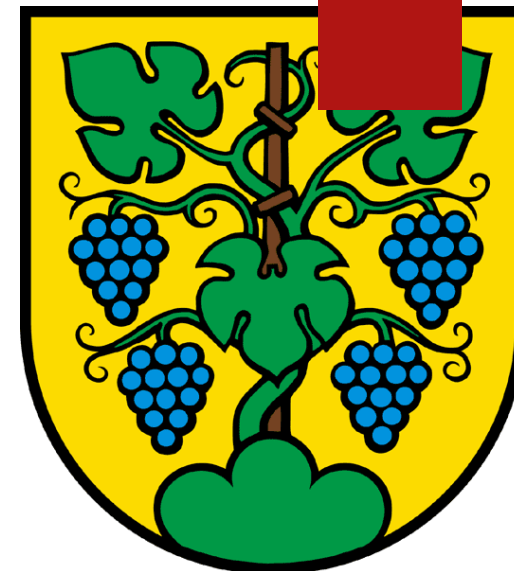
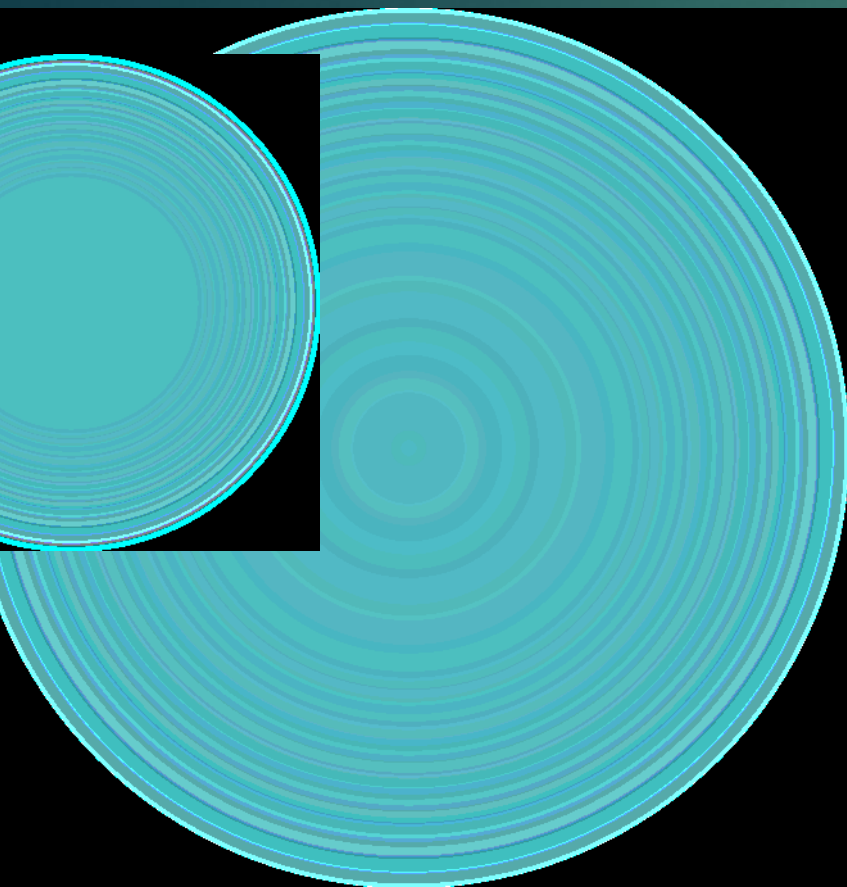

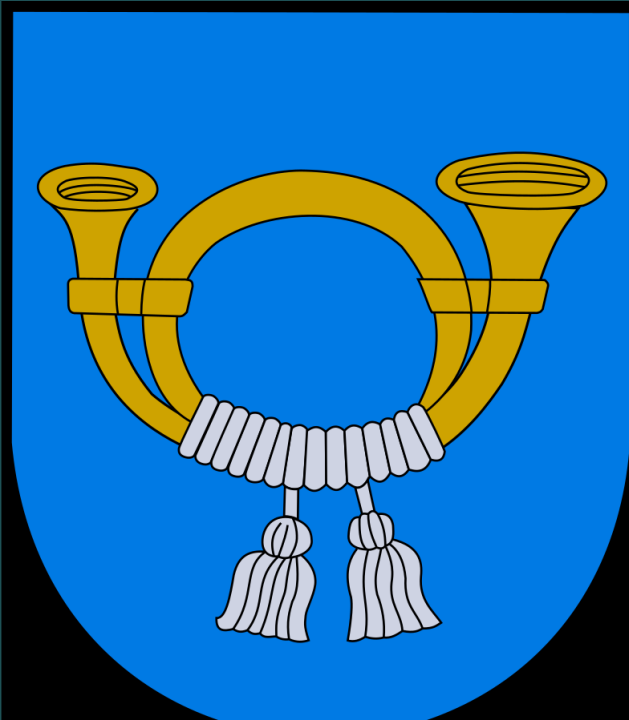
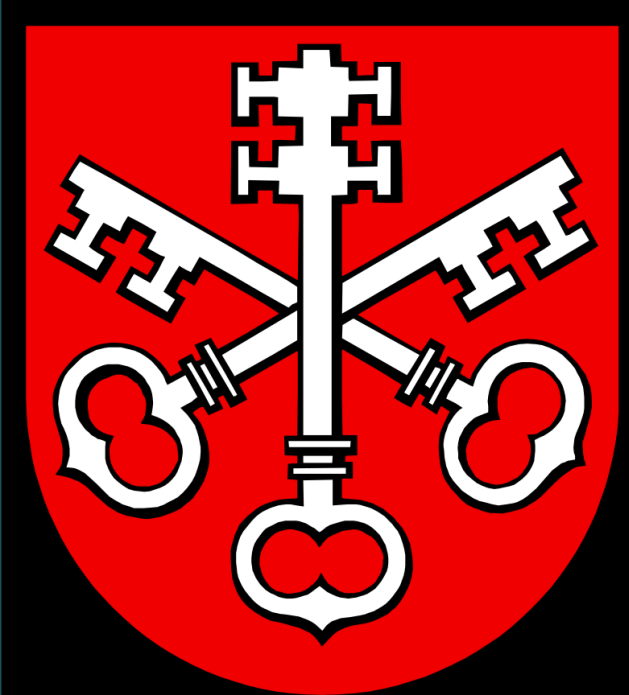
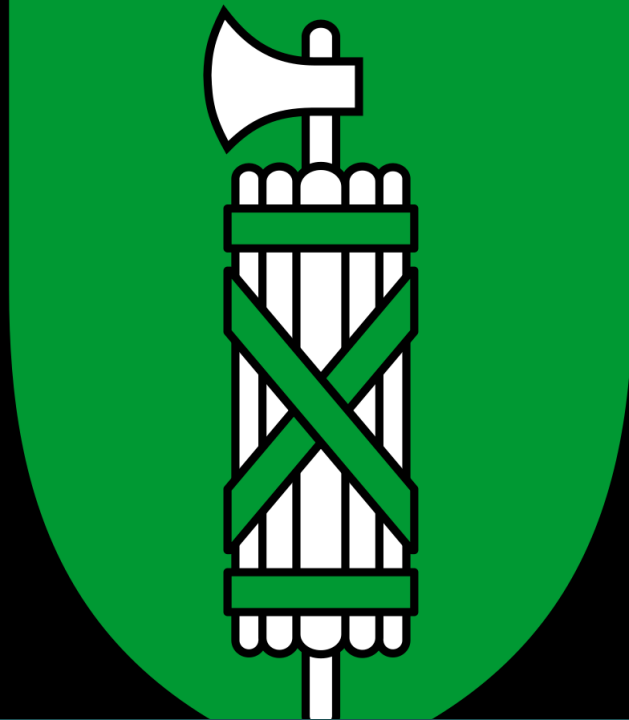
Přirozené životné figury

Přirozené neživotné figury

Zvířata a rostliny

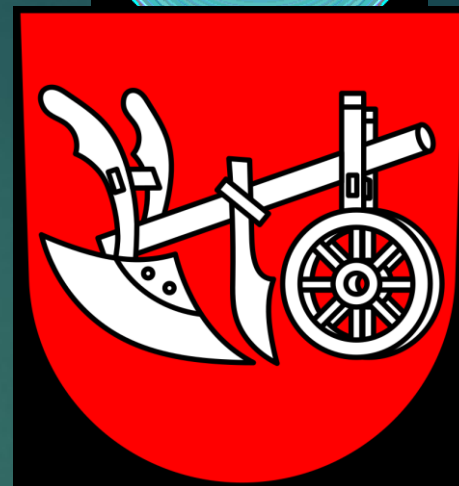
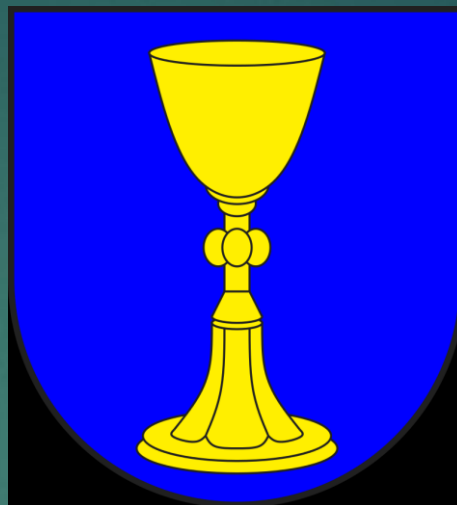
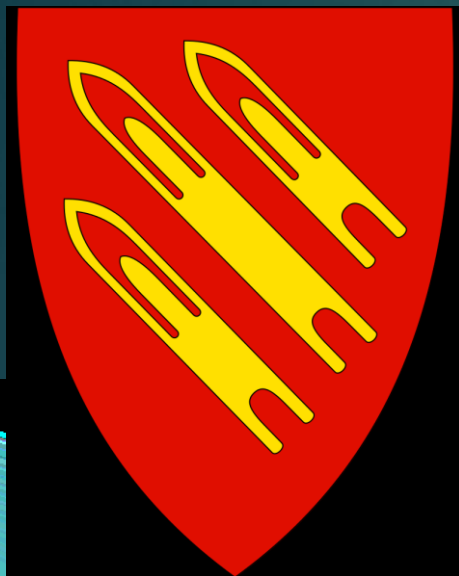

Umělé
figury

Umělé figury

Prameny heraldiky

- ▶ Erby pro svou dekorativnost mohly zdobit širokou škálu předmětů, určených pro běžné užívání, ale také luxusních a reprezentačních.

▶ Dva druhy pramenů:

- ▶ heraldické prameny hmotné povahy.
- ▶ heraldické prameny písemné povahy.

Hmotné prameny

Výzbroj středověkých bojovníků

štity, přilby s klenoty, čabraky koní nebo praporec (dochovalo se velmi málo).

Pečetě

Mince a medaile

Náhrobky, náhrobníky a epitafy (funerální plastika)

a) náhrobníky, jejichž plochu vyplňuje pouze erb, doplněným jen příslušným nápisem.

b) postava zemřelého, kterou heraldická výzdoba pouze doprovází.

Výzbroj

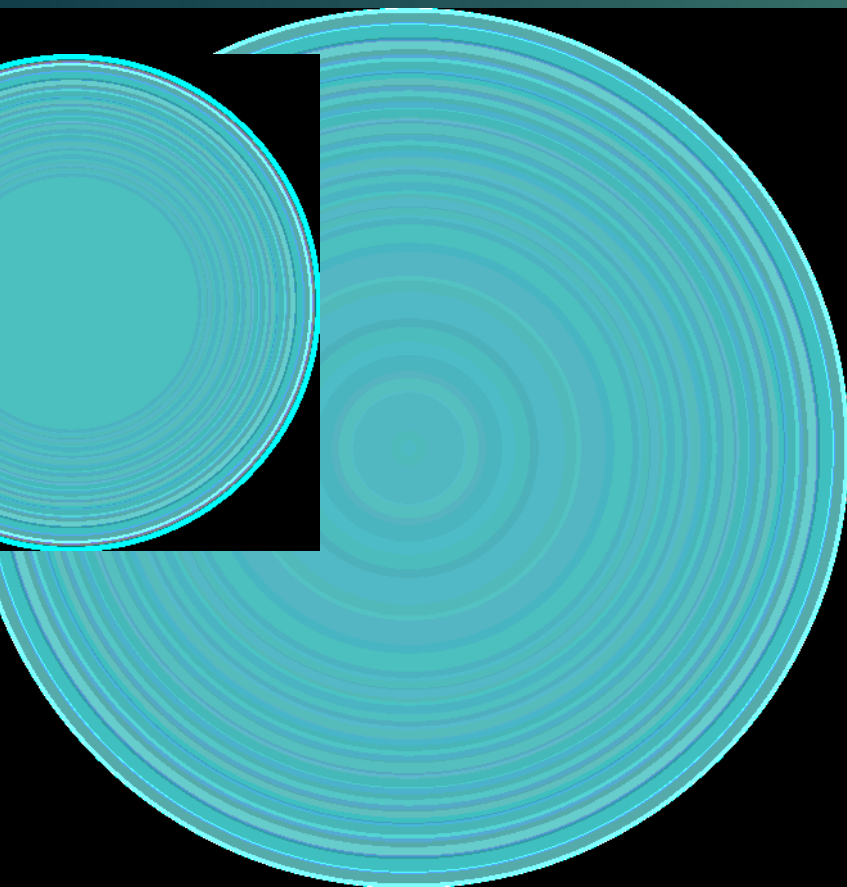
- ✓ štít
- ✓ přilba s klenotem
- ✓ ozdobná pokrývka koní (čabraka)

Codex Manesse (Zürich, ca. 1300 - ca. 1340)

Pečetí

Náhrobky

Erby na architektuře

erby na
exteriérech
staveb

erby v
interiérech
staveb

erby tesané
v kameni

erby
malované

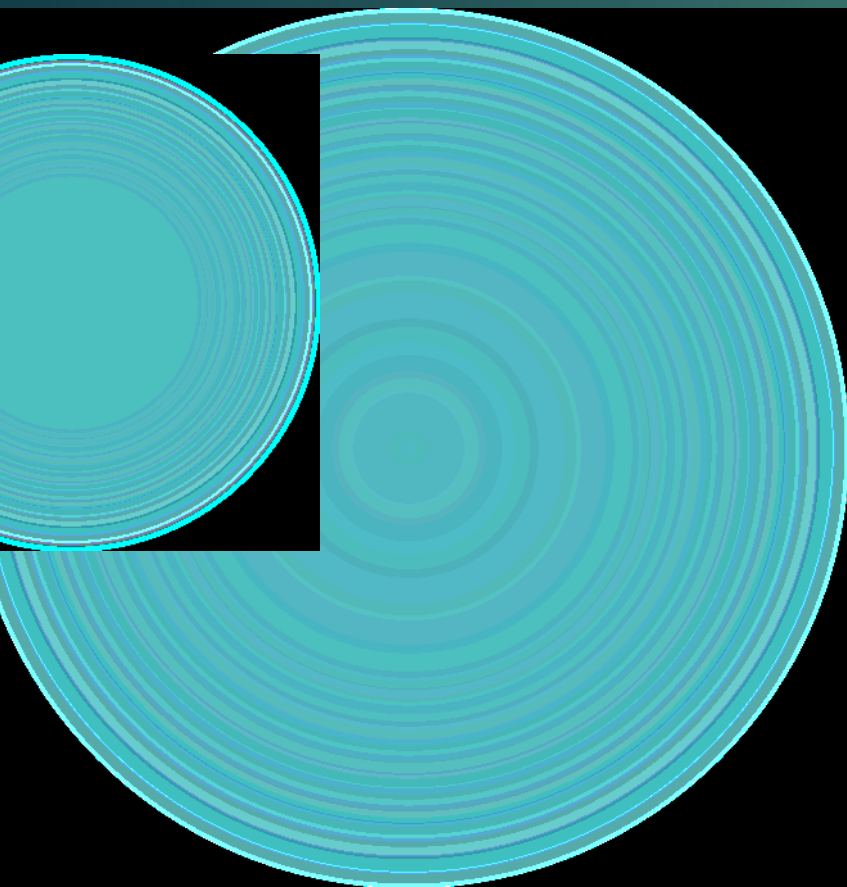

Výzdoba
staroměstské
mostecké
věže

Znakové galerie

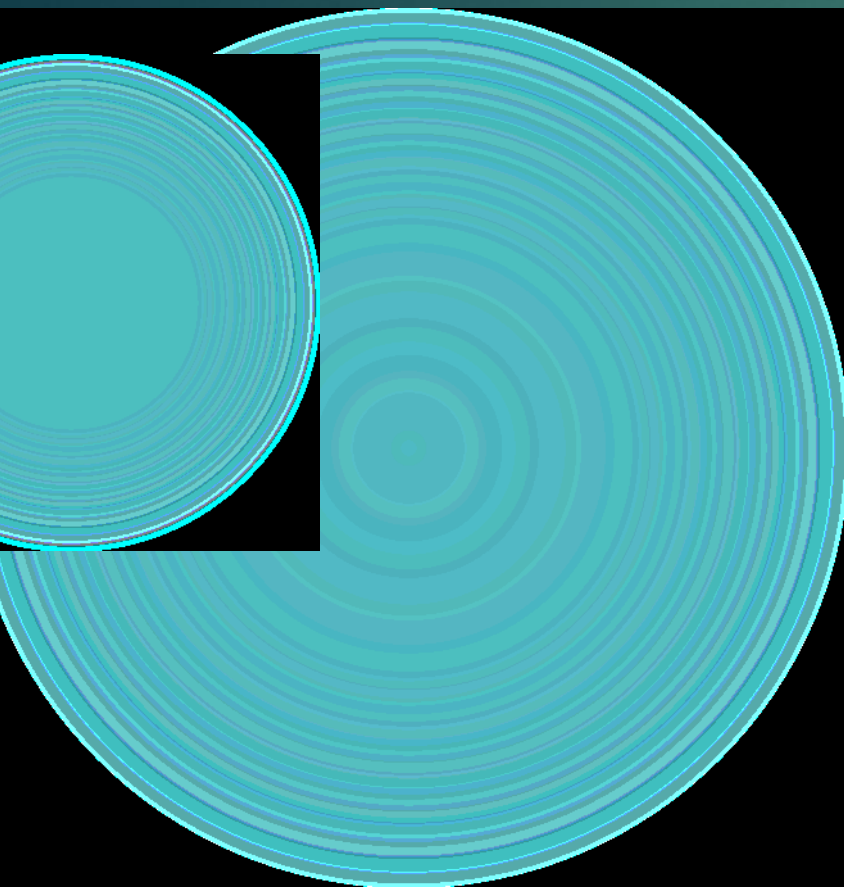

- ▶ Erbovní knihy (kodexy) nebo pergamenové svitky (role) různého textového obsahu, které obsahují větší soubory erbů:
  - ▶ Role – pořizovali si heroldi jako praktické pomůcky pro vykonávání svého úřadu.
  - ▶ Erbovníky:
    - ▶ a) erby jen v popisu.
    - ▶ b) erby jen ve vyobrazení.
    - ▶ c) erby v popisu i vyobrazení.
- ▶ Erbovní listiny – právní potvrzení erbu. Slavnostní privilegia a v jejich rámci podskupina iluminovaných listin.
- ▶ Památníky (*Stammbuch*) – knihy, do nichž si šlechtičtí studenti, studující obvykle na několika místech, nechali podpisovat své přátelé, studenty a učitele. Největší rozkvět do přelomu 16. a 17. století. V době třicetileté války postupně mizí.
- ▶ Ostatní písemné prameny:
  - ▶ heraldická výzdoba desk zemských.
  - ▶ rukopisy Václava IV.
  - ▶ české kancionály 16. století (erby měst, literárních bratrstev, cechů apod.).
  - ▶ rukopis Boskovické bible (nerozluštěné erby).
  - ▶ vlastnické značky na a v knihách (exlibris, supralibros).

Písemné prameny

Erbovník

(Wappenbuch)

- ▶ Wappenbuch von Sankt Gallen (1466-1470)

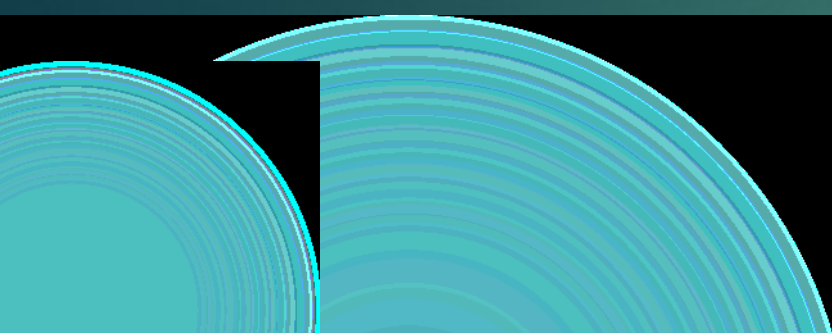
Erbovní listina

▶ Grant of Arms to Sir Nicholas Bacon, with signatures and seals of Sir Gilbert Dethick, Garter; Robert Cooke, Clarenceaux; and William Flower, Norroy, Kings of Arms. Illuminated initial 'T' with portrait of a King of arms [Dethick?] in crown and tabard. Coats of arms in the borders. 27 February 1569

▶ Erb = coat of arms (ang.)

Erbovní listina

SOA Třeboň - SOkA Tábor, fond AM
Tábor, sign. A I č. 1, listina č. 1

25. ledna 1437, Praha
Zikmund Lucemburský povyšuje Tábor na královské město a uděluje (mimo jiné) znak a pečeť.

Erbovní listina

... štít s polem zlatým a v tom poli dvě věži bílé, jedna s jednoho a druhá s druhého kraje štíta, mezi kterýmažto věžoma jest brána s visutú mříží od vrchu té brány až do prostředka, nad kterýžto rínmur ot jedné až k druhé věži ztahuje se po prostředku; a nad věžimi již pověděnými jest orel černý o dvou hlavú a diademami vuokol hlav obklíčený, jenž obě věži svými křidly jest osáhl, a na prsech téhož orla štítek zvláštní kterýžto štrychy bílé a modré a na nich lva červeného od vrchu téhož štítka až doluo v sobě zavřel jest a osáhl, kteréhož předsí naši kniežata Lucemburska požívali sú i my požíváme, jakož v tomto listu táž pečeť řemeslem maléřským jasněje a lépe vymalována jest a vypsána ...

SOA Třeboň - SOkA Tábor, fond AM Tábor, sign. A I č. 1, listina č. 1

25. ledna 1437, Praha
Zikmund Lucemburský povyšuje Tábor na královské město a uděluje (mimo jiné) znak a pečeť.

Památník (*Stammbuch*)

▶ Stammbuch

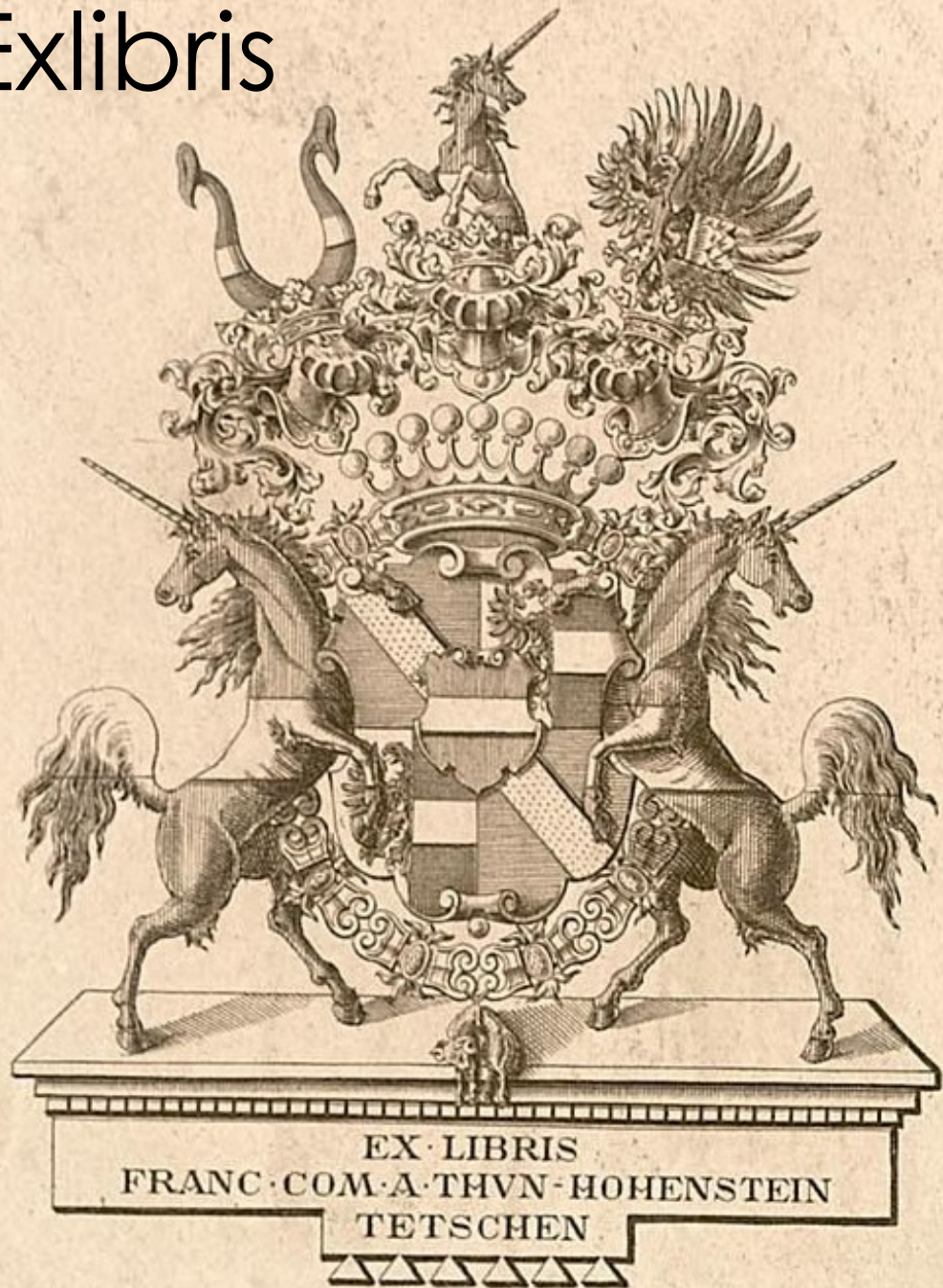
▶ Uložení: Heidelberg,
Universitätsbibliothek Heidelberg,
Cod. Pal. germ. 120, fol. 8r

▶ Doba vzniku: 1582; 1605; 1582-1605

Exlibris

NK ČR,
sign.
XIX.A.41

Heraldické bádání

Kronika tak řečeného
Dalimila – erbovní pověsti.

Bartoloměj Paprocký z
Hlohol (1540-1614):

Diadochus id est successio,
jinak Posloupnost knížat a
králův českých, biskupův a
arcibiskupův pražských a
všech tří stavů (1602)

Zrcadlo slavného
markrabství moravského
(1593)

Štambuch slezský (1609)

Heraldické bádání

První systematizující práce:

Vojtěch Král z Dobré Vody (1844-1913).

Karel Schwarzenberg (1911-1986).

August Sedláček (1843-1926) – Hradky, zámky a tvrze království českého, a hesla v Ottově slovníku naučném.

Václav Vojtíšek (1883-1974):

Ředitel městského archivu v Praze (od r. 1921). Byl v komisi pro vytvoření československého znaku. Metodické otázky heraldiky. O pečetěch a erbech měst pražských a jiných měst českých, 1928; Znak hlav. města Prahy, 1928.

Česká genealogická a heraldická společnost v Praze (1969) – genealogie, heraldika a PVH. Časopis *Genealogické a heraldické listy*. Provozuje registr osobních znaků, který si zde může registrovat (za poplatek) kterýkoliv občan České republiky.

Doporučená literatura

- ▶ KREJČÍKOVÁ, Jarmila a Tomáš KREJČÍK. Základy heraldiky, genealogie a sfragistiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.